

VLADİMİR PROPP'UN YAPISAL ANLATI ÇÖZÜMLEME YÖNTEMİ İŞIĞINDA *HÜSN Ü AŞK* MESNEVİ'SİNİN YAPISAL YÖNDEN İNCELENMESİ

Arş. Gör. Dr. Muhammet İNCE

Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı

mince30@gmail.com

Özet

Halk bilimi alanında çalışma yapan Rus halk bilimcisi Vladimir Propp, 1928 yılında yayımladığı *Masalın Biçimbilimi* adlı eserinde olağanüstü masalları yapı bakımından incelemiştir. Ona göre masalları içeriğine göre sınıflandırmak yanlıştır. Çünkü masalarda eylemi gerçekleştiren kahramanlar değişse de eylemler sabit kalmaktadır. Dolayısıyla masalarda *sabit* ve *değişken* unsurlar vardır. Bir anlatı türü olan *Hüsn ü Aşk* mesnevisi bu yöntemler ışığında incelenmiştir. Özellikle çift kahramanlı aşk mesnevilerinin iskeletini oluşturan değişmez bazı fonksiyonlarının olabileceği düşüncesiyle bazı maddeler tespit edilmiştir. Söz konusu maddelerin bu türdeki diğer mesnevilerde de ortak işlevlerinin olup olmadığı, olursa nelerin olacağı, ancak çok sayıda benzer mesnevinin incelenmesi neticesinde ortaya çıkarılabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hüsn-ü Aşk, Şeyh Gâlib, Mesnevî, Biçimbilim, Vladimir Propp.

THE ANALYSIS OF THE MESNEVI NAMED *HÜSN Ü AŞK* IN CONTEXT VLADIMİR PROPP'S STRUCTURAL ANALYSIS METHODOLOGY

Abstract

Russian folk scientist Vladimir Propp examined that in his work called "Morfologiya Skazki" which examined structure of extraordinary tales' and published in 1928. According to the author, it is wrong to classify tales based on the content. Even if the heroes in the tale change, the actions remain constant. Therefore, there are elements like "fixed" and "variable" in tales. *Hüsn ü Aşk* mesnevi, a type of narrative, was examined in context of these methods. In particular, some items the couple of heroes forming the skeleton of love mesnevis have been identified with idea that the some functions may not be constant. Examination of these items whether or not common functions in other mesnevis of this type can be revealed a result of the examination of many such mesnevis.

Key Words: Hüsn ü Aşk, Seikh Gâlib, Mesnevi, Morphology, Vladimir Propp.

GİRİŞ¹

Bir anlatı türü olan masallar, halk bilimi çalışmalarında içerik yönünden incelendiği gibi şekil ve yapı özelliklerine göre de incelenmektedir. Bu anlamda yapılan çalışmaların amacı halk bilimi türlerini evrensel modellere ve formüllere indirgeyerek ortaya koymaktır. Bu sayede oluşturulacak bir folklor grameri sayesinde evrensel anlamda karşılaştırmalı çalışmalar daha kolay gerçekleştirilecektir.

Rus halk bilimcisi Vladimir Propp'un, 1928 yılında yayımladığı *Morfologiya Skazki (Masalın Biçimbilimi)* adlı eseri bu anlamda yapılan önemli bir çalışmadır. Propp, bu çalışmasında olağanüstü masalları yapı bakımından incelemiştir. Propp'a göre masalları muhteva kriterlerine göre sınıflandırmak yanlıştır. Çünkü bir masalda bir canavarın veya bir ejderhanın yaptığı eylemin aynısını masalın başka bir versiyonunda bir dev ya da bir ayı gerçekleştirmektedir. Kişiler değişse de eylemler sabit kalmaktadır. Dolayısıyla Propp'un analizine göre masalarda *sabit* ve *değişken* unsurlar vardır. Şahısların ortaya koydukları hareket ve eylemler sabit unsurlar iken, masal kahramanları ve çevre değişken unsurlardır. Buradan hareketle Propp, masallardaki çok çeşitliliğin altında yatan tek biçimliliği tespit ederek masallardaki değişmez kuralları belirleyip, bu sayede *masalın kökeni* sorununa sağlıklı bir şekilde yaklaşabilmeyi ve *masalın ne olduğunu* ortaya koyabilmeyi hedeflemiştir.

Aşağıdaki örnekler incelendiğinde sabit (fonksiyon) ve değişken unsurların neler olduğu daha iyi anlaşılmaktadır:

1. Bir Çar kahramana bir kartal verir; kartal, kahramanı başka bir krallığa götürür.

¹ Girişte verilen bilgiler Çobanoğlu'ndan (2012, s. 206-217) istifade edilerek hazırlanmıştır.

2. İhtiyar bir adam Sucenko'ya bir at verir, at Sucenko'yu başka bir krallığa götürür.

3. Büyücü, İvan'a bir kayık verir; kayık, İvan'ı başka bir krallığa götürür.

4. Kraliçe, İvan'a bir yüzük verir, yüzükten çıkan iri yarı adamlar, İvan'ı başka bir krallığa götürür.

Örneklerde görüldüğü üzere masal kahramanlarının isimleri ve faydalandıkları nesnelere değişmekte, öte yandan kişilerin eylemleri ya da *fonksiyonları* değişmemektedir.

Propp'un tespitine göre masalarda sırasına göre 31 işlev vardır. Propp her işlevin içeriğinin kısa bir özetini yapar, ardından işlevi kısaca tanımlar ve şematik karşılaştırmalar yapmayı sağlaması için işleve uygun bir simge verir. Çalışmamızda maddeler yazılırken simgeler gösterilmemiştir.

Masallar genellikle bir başlangıç durumu ile başlar, ardından işlevler aşağıdaki şekilde sıralanır:

- i. Aileden biri evden uzaklaşır (tanımı: **uzaklaşma**).
- ii. Kahraman bir yasakla karşılaşır (tanımı: **yasaklama**).
- iii. Yasak çiğnenir (tanımı: **yasağı çiğneme**).
- iv. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır (tanımı: **soruşturma**).
- v. Saldırgan kurbanıyla ilgili bilgi toplar (tanımı: **bilgi toplama**).
- vi. Saldırgan, kurbanını ya da servetini ele geçirmek için, onu aldatmayı dener (tanımı: **aldatma**).
- vii. Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur (tanımı: **suça katılma**).
- viii. Saldırgan, aileden birine zarar verir (tanımı: **kötülük**).

Journal of Social Sciences and Humanities:

- viii a) Aileden birinin bir eksiki vardır; aileden biri bir Şeyi elde etmek ister (tanımı: **eksiklik**).
- ix. Kötölüğüün ya da eksikliğin haberi yayılır, bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur. Kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir (tanımı: **aracılık, geçiŐ anı**).
- x. Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir (tanımı: **karŐıt eylemin baŐlangıcı**).
- xi. Kahraman evinden ayrılır (tanımı: **gidiŐ**).
- xii. Kahraman büyölü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınıama, sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır (tanımı: **bađıŐçının ilk işlevi**).
- xiii. Kahraman ileride kendisine bađıŐta bulunacak kiŐinin (bađıŐçının) eylemlerine tepki gösterir (tanımı: **kahramanın tepkisi**).
- xiv. Büyölü nesne kahramana verilir (tanımı: **büyölü nesnenin alınması**).
- xv. Kahraman, aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaŐtırır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir (tanımı: **iki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk**).
- xvi. Kahraman ve saldırgan, bir çatıŐmada karşı karŐıya gelir (tanımı: **çatışma**).
- xvii. Kahraman özel bir işaret edinir (tanımı: **özel işaret**).
- xviii. Saldırgan yenik düşer (tanımı: **zafer**).
- xix. BaŐlangıçtaki kötölük giderilir ya da eksiklik karŐılanır (tanımı: **giderme**).
- xx. Kahraman geri döner (tanımı: **geri dönüŐ**).
- xxi. Kahraman izlenir (tanımı: **izleme**).
- xxii. Kahramanın yardımına koŐulur (tanımı: **yardım**).

Journal of Social Sciences and Humanities:

- xxiii. Kahraman kimliğini gizleyerek kendi evine döner ya da bir başka ülkeye gider (tanımı: **kimliğini gizleyerek gelme**).
- xxiv. Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer (tanımı: **asılsız savlar**).
- xxv. Kahramana güç bir iş önerilir (tanımı: **güç iş**).
- xxvi. Güç iş yerine getirilir (tanımı: **güç işi yerine getirme**).
- xxvii. Kahraman tanınır (tanımı: **tanı(n)ma**)
- xxviii. Düzmece kahramanın. Saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar (tanımı: **ortaya çıkarma**).
- xxix. Kahraman yeni bir görünüm kazanır (tanımı: **biçim değiştirme**).
- xxx. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır (tanımı: **cezalandırma**)
- xxxi. Kahraman evlenir ve tahta çıkar (tanımı: **evlenme**).

Propp'un yöntemiyle ilgili kısa bilgi verildikten sonra bir anlatı türü olan *Hüsn ü Aşk* mesnevisi bu yöntemler ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Ancak mesnevide Propp'un sıraladığı maddelerin aranması yerine onun çalışma yönteminden yola çıkarak, özellikle çift kahramanlı aşk mesnevilerin iskeletini oluşturan değişmez *fonksiyonların* olabileceği düşüncesiyle bazı maddeler tespit edilmiştir. Bu maddelerin bu türdeki diğer mesnevilerde de olabileceği düşünülmüştür. Bu tür mesnevilerin böyle ortak işlevlerinin olup olmadığı, olursa nelerin olabileceği ancak bu türdeki çok sayıda eserin incelenmesi neticesinde ortaya çıkarılabilecektir.

Bu mesneviyi incelerken yapısal halk bilimi kuramlarından Propp'un yapısal anlatı çözümleme yönteminin yanı sıra, yeri geldikçe diğer kuramlara uyan maddelerden de yararlanılmıştır.

HÜSN Ü AŞK MESNEVİSİ

Hüsn ü Aşk, Şeyh Galib'in (ö. 1213/1799) kaleme aldığı tasavvufi mesnevisidir. Şeyh Galib eserini Nâbi'nin *Hayrâbâd*'ından daha iyisini yazmak düşüncesiyle kaleme almıştır. Eseri yirmi altı yaşında iken yazmaya başlayan şair, altı ay gibi kısa bir sürede tamamlamıştır. Eserde toplan 2101 beyti vardır. Şair klasik tarza uyup tahmit, na't mi'râciyye, iki ayrı başlık altında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve kendi babası Mustafa Reşid Efendi hakkındaki on sekizer beyitlik methiye bölümlerinden sonra telif sebebini anlatıp esere başlar. Aruzun *mef ûlü mefâilün feülün* kalıbıyla yazılan eser sonunda yer alan, *gâlib bu cerîde-i cefânın Târhi olur hitâmühü'l-misk* müfredindeki *hitâmühü'l-misk* ifadesinden anlaşıldığına göre 1197 (1783) yılında tamamlanmıştır.

Hüsn ü Aşk'taki hikâyenin olay örgüsüne bakıldığında, hikâyenin kahramanları Hüsn ve Aşk'ın doğumu, küçük yaşta nişanlanmaları, birbirine âşık olmaları, Aşk'ın Hüsn'le evlenme girişimi, ileri sürülen güç işi yerine getirme (kalp diyarına gitme) ve hikâyenin sonunda Aşk'ın vuslata kavuşması (evlenme) kısmına kadar bir çerçeve hikâye olduğu görülmektedir. Kahramanlardan Aşk'ın kalp diyarı yolculuğuna çıktıktan sonraki kısmın olay akışı içerisinde yer yer çerçeve hikâyeye temas içerisinde olsa da aslında çerçeve hikâyenin içinde yer alan ayrı bir hikâye olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu bölümün tamamı Propp'un hikâye çözümleme aşamalarından *güç iş* maddesi olarak düşünüldüğünde hikâyenin sonunda tüm engelleri aşan kahramanın vuslata erişmesi de *güç işi yerine getirme* maddesi olarak düşünülebilir.

Kısacası Aşk'ın kalp diyarına yolculuğu esnasında kuyuya düşmesi, içinde mumdan gemilerin yüzdüğü ateş denizinden geçmesi, bin yıllık bir mesafesi olan gam harabelerini geçmesi, onun ötesinde matem sarayı, yolun başında saçının her teli yılan olan bir cadı, bir çöl içinde devler, periler, aslan, kaplan ve tüm vahşi hayvanların olduğu bir yolculuktan sonra Hüsn'e kavuşması bölümü, çerçeve hikâye içerisinde ayrı bir hikâye oluşturmaktadır. İncelememizde bu bölüm Propp'un *güç*

iş diye adlandırdığı madde; kahramanın tüm bu engelleri aşması da *güç işi yerine getirme* maddesi görevini görmektedir.

Kahramanın Doğumu (Sıra Dışı Doğum, Sıra Dışı Aile)

Mesnevinin hikâyesi şöyle başlar: Arapların içinde Benî Muhabbet adlı bir kabile vardır. Bu kabile bütün güzellikleri kendinde toplamış, mertlik ve cömertlikte Arapların önden gelenlerindedir. Ancak bela, musibet ve ıstırapta adeta dert kiblesi gibidirler. Göklerin birbirine girdiği, karanlıklarla aydınlığın birbirine karıştığı, yerde ve gökte dehşet dolu olayların meydana geldiği garip bir gecede bu kabilede, biri kız diğeri erkek iki çocuk dünyaya gelir. Erkeğin adı Aşk, kızın adı ise Hüsn'dür.

Psikoanalitik Halkbilimi Kuramları'nda S. Freud Okulu'nun takipçisi olan Otto Rank'ın geliştirdiği *kahraman kalıbı* kuramında, kahraman sıra dışı bir ailenin çocuğudur. Ya da kahramanın babası bir kraldır (Çobanoğlu, 2012, s. 209). *Hüsn ü Aşk* mesnevisinde Hüsn ve Aşk'ın sıra dışı bir gecede doğduklarını görüyoruz. Aileleri, Arap kabilesinin önde gelenlerindedir.

Kahramanların Başlarına Geleceklerin Önceden Bilinmesi (Kehanet)

Otto Rank, geliştirdiği *kahraman kalıbı* kuramında, özellikle kahramanların hayatlarının ilk yarısı üzerinde durmaktadır. Bunun için on iki madde sıralamıştır. Dördüncü maddede *kahramanın doğumuna karşı kehanetler ve uyarılar vardır* (Çobanoğlu, 2012, s. 209). Mesneviye baktığımızda kahramanların doğumdan sonraki hayatlarıyla ilgili kehanetlerin olduğunu söyleyebiliriz. Hikâyede kahramanların başlarına gelebilecekler şöyle anlatılıyor: Bunlar henüz başlarından hiçbir macera geçmemişken felek onların adlarını kötüye çıkartmak için durmadan dönmektedir. Kabilenin önde gelenleri toplanıp, bu iki çocuğun ister istemez birbirinin olmasının uygun olacağını düşünüp şimdiden evlendirirler. Dadısı, daha kundaktayken söylediği ninnilerden Aşk'ın başına gelebilecekleri haber verir.

Edep Mektebinde Sınıf Arkadaşı Oluşları (Yakınlaşma)

Çift kahramanlı aşk mesnevilerinde Propp'un tespit ettiği fonksiyonların yanı sıra *yakınlaşma*, *aşk* ve *yardımcı* gibi bazı fonksiyonlar eklenebilir. Mesnevî'de Aşk ile Hüsn tahsil çağına gelince Mekteb-i Edeb adı verilen bir okula verilirler. Okulda arkadaş olan Hüsn ile Aşk, zaman zaman buluşup beraberce *ma'nâ mesiresi* denilen bahçede dolaşır, burada yer alan *feyiz havuzu* kenarında sohbet ederler. Okulda Mollayı Cünûn adlı hocadan ders okumaya başlarlar. Bu hoca çılgın ama olgun bir şeyhtir; tedbir sahiplerine yol gösteren akıllı biridir. Birçok meşhur bilgin ve âlim onun yanında öğrencisi gibidir.

Hüsn'ün Aşk'a Âşık Olması (Âşk)

Geleneğe göre erkek kıza âşık olurken, Yusuf u Züleyha'da olduğu gibi burada kız erkeğe âşık olmuştur. Karşılaşmadan sonra hemen aşk gerçekleşmiş olabilir. Bu durumda *yakınlaşma ile âşık olma* maddelerini bir kabul edebiliriz; ancak hikâyenin ileri safhalarında Aşk'ın Hüsn'e iltifat etmediğini görüyoruz. Dolayısıyla aşk, yakınlaşmadan bir süre sonra gerçekleşmiştir.

Yardımcının Ortaya Çıkması (Yardımcı)

Mesnevilerde işlenen aşk hikâyelerinde genelde âşıkların buluşmaları bir aracı vasıtasıyla gerçekleşir. Hikâyelerdeki şahıslar değişse de kahramanların *fonksiyonları* gerçekleştirdikleri eylemler değişmemektedir. Bu hikâyede de bunu görebiliyoruz. Hüsn, Aşk'ı görmek için geceleri onu uyandırmadan sessizce gelip onu izler, yüzüne bakıp gider. İlkbaharın gelmesiyle *ma'nâ mesiresi* rengârenk çiçekler ve güzel kokularla bezenince Hüsn ile Aşk buraya gelip *feyiz havuzu* başında buluşurlar. Bu mesirenin bir de sofrabaşıcısı vardır. O güzellik ve aşkın manasını bilen bilgili ve tecrübeli, yeri geldiğinde istediği kılığa girebilen bir ihtiyardır. Bu ihtiyarın adı Sühan'dır. Bunları burada gören Sühan, onların dertlerini anlar ve onlara yardımcı olmak ister.

Hüsn Aşk'a âşık ancak Aşk ona iltifat etmemektedir. Bu yüzden Hüsn'e yardım etmek ister.

Aralarındaki Aşkın Ortaya Çıkması ve Yasağın Başlaması (Yasaklama)

Propp'un yöntemindeki maddelerden ikincisi yasaklamadır. Hikâyede kahraman her zaman bir yasakla karşılaşır. Bu yasak kimi zaman bir rica ya da bir öğüt niteliğinde olabilir (Propp, 2011, s. 29). *Hüsn ü Aşk* mesnevisinde ise Hayret adında biri vardır. Hüsn ile Aşk'ın birbirilerine tutuldukları haberini alınca ikisinin arasına ayrılık engelini çekmeye karar verir. Birbirlerini görmemelerini emreder. Emre karşı gelmenin zor olduğunu bilen sevgililer ayrılırlar.

Hüsn'ün Aşk'a Mektubu (Yasağı Çiğneme)

Propp'un masallarda tespit ettiği üçüncü *fonksiyon* yasağın çiğnenmesidir. Hüsn, Hayret'i bir yerde bulup onunla kavga etmek için hayal kurmaya başlar. Yani, yürek yakan ah okunu çekerek o düşmanın evini barkını yakmayı düşünür. Bunun üzerine Sühan derhal yetişip ona öğüt verir. Ok gibi çıkan ahlarla Aşk'ın yüzünü gösteren aynaya ok atmamasını söyler. Çünkü Hayret sevgilinin yüzünün aynasıdır. Bunun yerine kendisine, Aşk'a ulaştırmak üzere halini anlatan bir mektup yazıp vermesini ister. Çaresizlikten buna razı olan Hüsn, aşkını anlatan bir mektup yazarak Sühan'a verir. Mektubu alan Aşk, mektubun cevabını yazar. Böylece yasağa bir çözüm bulunur.

Yukarıda belirttiğimiz gibi yasaklamanın kimi zaman bir rica ve öğüt biçiminde yumuşatıldığı da olur. Hikâyede Hüsn'ün İsmet adında bir dadısı vardır. O da aralarındaki aşkı öğrenince Hüsn'ü bu aşktan vazgeçirmek için öğütler verir ve değişik çarelere başvurur. Ancak her defasında başarısız olur (**yasaklama girişimi**). Diğer taraftan Aşk'ın Gayret adında bir lalası vardır. O da bu aşkı engellemek için çareler arar ancak her defasında başarısız olur (**yasaklama girişimi**).

Kahramana Zor Bir İş Önerme (Güç İş)

Masalın en önemli unsurlarından biri de kahramana güç bir iş önermektir. Propp'a göre bunlar çok çeşitlidir. Yeme içme sınaması; ateş sınaması, bilmece vb. sınaması; güç, ustalık ve cesaret sınaması gibi çok değişik sınama biçimleri vardır (2011, s. 60). *Hüsn ü Aşk* hikâyesinde de en önemli unsur, güç işi yerine getirmektir. Hatta mesnevideki hikâyenin bunun üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz. Çünkü asıl macera bundan sonra başlar. Hüsn'e kavuşmaya karar veren Aşk'ın karşılaştığı ilk şey de öne sürülen zor iştir. Mesnevide hikâyenin özeti şu şekildedir: Aşk, Hüsn'le evlenmeye karar verir. Ancak herkesin Hüsn'e âşık olduğunu (âşık geçindiğini) ona kavuşmak için herkesin çareler aradığını öğrenir. Aşk, kabileden Hüsn'ü isteyince herkes onunla alay eder, çünkü hiç kimse istediğine öyle rahat kavuşmamıştır. Kays Leyla'ya kavuşmak için çok zahmetler çekmiştir. Dolayısıyla sıkıntı çekmeden böyle bir istekte bulunmak ancak hilekârlık olarak adlandırılır. Hüsn'ün mihri için çok paha gerekir. Bunun için de önce bir kimya bulmak gerekmektedir. Bu da ancak kalp diyarında bulunur. Fakat kalp diyarının yolu belalarla doludur. Bin başlı yılan, ateş denizinde yüzen mumdan gemiler, bin yıllık bir yolda gam harabeleri, onun ötesinde matem sarayı, yolun başında saçının her teli yılan olan bir cadı, bir çöl içinde devler, periler, aslan, kaplan ve tüm vahşi hayvanlar bu zorlukların bir kısmıdır.

Kahramanın Şartları Kabul Etmesi, Yolculuğun/Ayrılığın Başlaması (Uzaklaşma)

Evlenmeye kalkışan Aşk, ileri sürülen şartı sevinçle karşılar, hiç vakit kaybetmeden Kalp ülkesini sorup, yanında da yoldaşı Gayret'le yola koyulur.

Bir Kılavuz Eşliğinde Yolculuk

Hikâyede şartları kabul edip yola çıkan kahraman yanına Gayret'i de alır. Yola Gayret'in kılavuzluğuyla devam eder. Propp'un masallarında

Journal of Social Sciences and Humanities:

aranan nesne *bir başka* krallıktadır. Ya çok uzaklarda ya yükseklerde ya da çok derinlerdedir. Kahraman nesneye ulaşmak için değişik ulaşım araçları kullanabilir ya da birileri kahramana kılavuzluk edilebilir. Örneğin ya bir iplik yumağı ya da bir tilki kahramana yol gösterebilir. Bu hikâyede ise Aşk'ın, Gayret'in kılavuzluğuyla yola çıkması, Propp'un masallarındaki söz konusu *bir kılavuz eşliğinde yolculuk* maddesiyle örtüşmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi hikâyede bir çerçeve bir de çerçeve hikâyenin içerisinde yer alan ikinci bir hikâye vardır. Burada kahramana önerilen *güç iş* maddesi çerçeve hikâyenin içindeki ikinci hikâyedir. Bu kendi içerisinde ayrı bir hikâye oluşturduğu için o da kısaca incelenecektir. İnceleme esnasında Propp'un inceleme yöntemiyle uyuşan maddeler parantez içinde belirtilmiştir.

Aşk, yola koyulur koyulmaz ilk adımda bir kuyuya düşer. Kuyu bir devin yatıp dinlendiği yerdir. Devin çok sayıda çirkin askeri vardır. Askerler onların ayaklarına kement vurup *işte bunlar avlarımızdır* diyerek o sarhoş devin huzuruna çıkarırlar. Dev onları hapseder **(çatışma)**.

Sühan yardımlarına yetişir. Onlara kuyunun içinde cinlerin bilmediği tılsımlı bir ipin olduğu, üzerinde İsm-i Azam olan o ipe **(özel işaret)** tutunarak çıkmalarını söyler **(yardım)**.

Kuyudan kurtulduktan sonra yollarına devam eden Aşk'la Gayret'in yoluna, her adımı ümitsizlik çukurları ile dolu olan gam harabeleri çıkar. Burada çok çirkin bir cadı vardır. Cadı kendini Aşk'a güzel gösterir **(aldatmaya güdüleme)** ve onunla evlenmesi için ısrar eder. Kahraman bunu kabul etmeyince türlü işkencelere maruz kalır **(çatışma)**.

Kahramanın dayanma gücü kalmayınca Sühan bir anda görünür **(yardım)**. Tüm büyü ve karanlıklar yok olur **(zafer)**. Her kurtulmadan sonra kahraman sevgilisini sorar, ondan haber almak ister. Bunun

Journal of Social Sciences and Humanities:

üzerine Sühan, Hüsn'ün hediye ettiği âh kılıcı ile kanatları olan atı Aşk'a verir (**büyülü nesnenin alınması**). Kahraman zorda kaldıkça bunları kullanarak kurtulur.

Gam harabelerini geçtikten sonra matem sarayına doğru yola çıkar. Yolun başında türlü canavarlar, saçının her teli yılan olan cadı, çöldeki devler, periler, aslan, kaplan, bilcümle vahşi hayvanlar, cin taifesinden binlerce çirkin suratlı mahlûklar; cadı kılığında ejderhalar, korkunç gulyabaniler vardır (**çatışma**). Kahraman sevgilinin gönderdiği âh kılıcıyla at sayesinde tozu dumana katarak hızlı bir şekilde matem sarayını gerilerde bırakır (**zafer**).

Ciğerleri yakan ateş denizi ansızın yoluna çıkar. Devler (cinler) mumdan gemilere binmiş denizde seyrediyordur. Devler, Aşk'a kurtulması için felaketlerle dolu gemiye binmesini söylerler (**çatışma**). Ancak Aşk, olan bitenden haberdar olduğu için gemiye binmez ve sabreder. Sevgilinin hediye etmiş olduğu Aşkar adlı at sayesinde ateş denizini geçer (**zafer**).

Kahraman Çin sahiline varır. Sahil her türlü çiçeğin, güzel kokuların olduğu bir cennet bahçesi gibidir. Burada Sühan papağan kılığında girerek kahramanın padişahın kızı Hüşrüba'ya âşık olacağı haberini verir (**biçim değiştirme**). Bahçeye giren kahraman çok sayıda huri gibi güzeli görür. İçlerinde Aşk'ın sevgilisi Hüsn'e benzeyen bir güzel vardır ki o hepsinin en güzelidir. Aşk, bu güzeli görünce aklı başından gider. Çin padişahının kızı Hüşrüba olan o güzel, bir eğlence meclisi kurar, Aşk'ı meclise davet eder (**aldatma**). Mecliste şaraplar, kadehler, mezeler vardır. Aşk kendinden geçer. Düşman (Hüşrüba) Aşk'ın ah kılıcını alıp gözlerden kaybolur. Aşk kendine geldiğinde çaresiz bir şekilde ortada kaldığını, her şeyini kaybettiğini görür. Kavuşmayı düşünürken ayrılığa düştüğünü anlar. Sühan, Sülün kılığında (**biçim değiştirme**) Aşk'ın yanına gelerek, Hüsn'e benzettiği güzelin, Çin padişahının kızı olduğunu, yarın tekrar geleceğini ve onu Zatü's-Süver kalesine götüreceğini söyler. Ertesi gün Hüşrüba gelir yine meclis kurar. Saf şaraptan içen Aşk, muhabbet denizinde dalgalanmaya başlar. Hüşrüba,

Aşk'ı alıp Zatü's-Süver kalesine doğru yola çıkar. Gayret engel olmaya çalışsa da engel olamaz. Kaleye vardıklarında kalenin içinin resimler ve heykellerle süslü olduğunu görürler. Bir kapıdan içeri girdiklerinde kapı arkalarından hemen kapanır ve kaybolup gider. O güzel de gözlerden kaybolur. Aşk'la Gayret orada hapsolurlar. Gayret, Aşk'a kılıcını alıp atına binmesini ve bu kaleden çıkmalarını söyler. Ancak yolculuğun başından itibaren karşılarında çıkan tüm engeller tekrar karşılarında çıkar (**çatışma**). Sühan yine yardımlarına yetişir. Bu defa bülbül kılığına girerek gelir (**biçim değiştirme**). Aşk'a, kaleden kurtulmaları için bu sarayı yakmaları gerektiğini aksi takdirde bu sarayın büyüğü bir saray olduğunu ve kurtulmanın imkânsız olduğunu söyler. Aşk, orayı ateşe verip her şeyi yakarak tekrar yola çıkar (**zafer**).

Ancak yol uzun ve meşakkatlidir. Yolda çok sıkıntılar çeker, ümitsizliklere düşer. Zorluklar ve ümitsizlikler gittikçe çoğalır. Atından düşer, yaya kalır. Yaya kalan Aşk, bitkinliğin ve perişanlığın son derecesine varır (**çatışma**).

Güç İşi Yerine Getirme

Propp'un hikâyeyi inceleme yöntemindeki işleyişe göre *güç işi* unsurundan sonra *güç işi yerine getirme* maddesi gelir. *Hüsn ü Aşk* hikayesinde ise güç işi yerine getirildiğinde evlenme (vuslat) olur ve hikâye biter. Aşk, ileri sürülen zor işi yerine getirdiğinde artık Hüsn'e kavuşmuş olur ve hikâye amacına ulaşır.

Hüsn ü Aşk hikayesinde Aşk, tüm bu engelleri aşınca, bir sabah vakti Sühan, yaşlı bir tabip kılığında (**biçim değiştirme**) Aşk'a yetişir. Kendisinin zamanın en büyük ve en meşhur hekimi olduğunu, eğer kendisine yoldaş olursa derdine deva bulacağını söyler. Hekim, kalp kalesine gitmesini, derdini Kalp padişahına arz etmesini, derdinin ilacının o olduğunu, çünkü Kalp padişahının onun zayıflığından ve bitkinliğinden haberdar olduğunu ve o padişahın adının da Hüsn

olduğunu söyledikten sonra Aşk yeniden dirilmiş gibi kendine gelir (zafer).

Evlenme

Propp'un masallarında kahraman en sonunda evlenir ve tahta çıkar. *Hüsn ü Aşk* mesnevisinde vuslat (evlenme) gerçekleştiğinde hikâye son bulur. Hikâye kısaca şöyledir: Aşk kendine geldikten sonra Sühan'la (yaşlı bilgeyle) birlikte Hüsn'ün sarayına doğru yola çıkarlar. Bir ışık ordusu onları alıp bir tahtirevan üzerinde şehri dolaştırır. Şehirde birçok güzellikle karşılaşır. Aşk ansızın kendi makamı olan köşkü görür. Tahtirevandan inip ona doğru gider. Köşke girmek için ihtiyarın gelip haber vermesini bekler. O esnada köşkten değişik sesler ve nağmeler gelir. Perde açılır, Gayret, Hayret ve İsmet'in ona hizmet etmek için kendine doğru geldiklerini görür. Sühan ve Çılgınlık Mollası da oradadır. Sühan olup biten her şeyi ona açıklar. Bütün bu olup bitenlere yanlış bir düşüncenin sebep olduğu, aslında Aşk'ın Hüsn; Hüsn'ün de Aşk'ın ta kendisi olduğunu açıklar. Nihayetinde Aşk'ı Hayrete teslim eder ve onu vuslat haremine götürür.

SONUÇ

Bu makalede bir anlatı türü olan *Hüsn ü Aşk* mesnevisi genel olarak Propp'un yapısal anlayışına göre incelenmeye çalışıldı. Mesnevinin iç içe girmiş çerçeve bir hikâyeden oluştuğu görüldü. Çerçeve hikâyede Propp'un ve Otto Rank'ın geliştirdikleri teoriye göre bazı maddeler tespit edildi. Kahramanın sıra dışı doğumu, kehanet, yaklaşma, yasaklama, yasağı çiğneme, güç iş önerme, güç işi yerine getirme ve evlenme gibi bazı fonksiyonlar tespit edildi. Bunun yanında *güç işi yerine getirme* unsurunun aynı zamanda çerçeve hikâyenin içindeki ayrı bir hikâye olduğu görüldü ve o da benzer şekilde incelenmeye çalışıldı. Burada da yine Propp'un *aldatma, büyüülü nesnenin alınması, çatışma, zafer, özel işaret* gibi bazı unsurları tespit edildi.

KAYNAKÇA

ÇOBANOĞLU, Ö. (2012). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ.

Nur Doğan, M. (2008). *Şeyh Galib Hüsn ü Aşk*. İstanbul: Yelkenli.

Okay, O., & Ayan, H. (2010). *Hüsn ü Aşk*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Propp, V. (2011). *Masalın Biçimbilimi*. (M. Rifat, & S. Rifat, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası.